

Inhoud

1	Familie Nijdam aan de Slachte	10
2	Rebelse bergeend	12
3	Liefde voor weidevogels	14
4	Bedrijvige boerenzwaluw	16
5	Handen uit de mouwen	18
6	Eerste broedgeval van gele/rosse fluiteend	22
7	Ruilverkaveling en waterpeilverlaging	24
8	Gele kwikstaart, graag geziene gast	28
9	Agrarisch natuurbeheer	30
10	Gewassen goudplevieren	34
11	Plasdras	36
12	Geheimzinnige graspieper	40
13	Gruttoboeren in Nederland	42
14	Grande grutto	46
15	Grutto in Nederland	48
16	Krijgshaftige kemphaan	52
17	Jaarrond boeren	54
18	Koningin kievit	58
19	Broedresultaten Gruttoland	60
20	Kordate kleine plevier	64
21	Alarmtellingen 2022	66
22	Kussende kluten	68
23	Predatie	70
24	Krakende krakeend	72
25	Grutto's als erfgenaam	74
26	Kokette kuifeend	78
27	Bond Friese VogelWachten	80
28	Dove kwartel	82
29	Stichting Agrarisch Natuurfonds Fryslân	84
30	Krassende kwartelkoning	86
31	Gruttoland steen voor steen	88
32	Onverzettelijke oeverswaluw	92
33	Over kleurringen en drones	94
34	Een vlucht regenwulpen	98
35	Op de voet gevolgd	100
36	Schetterende scholekster	104
37	Het verhaal van Krum	106
38	Slobberende slobbeend	108
39	Wat grutto's elkaar vertellen	110
40	Smienten in de smiezen	114
41	Regenwormen lekkerrr...	116
42	Turelurende tureluur	118
43	2021 - extreem goed gruttojaar!	120
44	Veldleeuwerik verveelt nooit	122
45	Ereloge voor fotografen	124

46	Vissende visdief	126
47	Vogels voor de lens	128
48	Wervelende watersnip	132
49	Op bezoek in Gruttoland	134
50	Gewilde wilde eend	136
51	De Grote Vriendelijke Reus in het nieuws	138
52	Willekeurige wintertaling	140
53	Vogels van Gruttoland	142
54	Gewiekste witte kwikstaart	146
55	Pommeranten dragen Gruttoland warm hart toe	148
56	Wulpse wulp	152
57	Onze pommerant Jochem Myjer	154
58	Zonderlinge zomertaling	156
59	Aanvalsplan Grutto	158
	Met dank aan	160
	Geraadpleegde literatuur	162
	Index	166

Grutto R4RBBL werd in Gruttoland geringd op 30 april 2014. De vogel werd voor het laatst gesignaleerd op 25 juni 2020 in Sint Annaparchie.

Inleiding

De grutto staat de laatste jaren volop in de schijnwerpers. In 2021 verscheen er een heuse bioscoopfilm over de iconische vogel en de afgelopen jaren werden er minstens vier Nederlandstalige boeken over hem uitgegeven. Onze Nationale Vogel heeft over aandacht niets te klagen. Of hij daar blij mee moet zijn?

Al decennialang gaat het niet goed met de soort. De grutto-aantallen in ons land hollen achteruit en de vrije val kan vooralsnog niet worden gestopt. Hoewel de oorzaken bekend zijn, is het tij moeilijk te keren.

Dat het mogelijk is om de grutto een nieuwe en hoopvolle toekomst te geven, bewijst boer Murk Nijdam. Achter zijn boerderij in Wommels heeft hij een gruttoparadijs gecreëerd. Nergens in Nederland en waarschijnlijk nergens ter wereld broeden er zoveel grutto's op zo'n bescheiden oppervlakte. Elk jaar weer.

Boer Murk koestert zijn grutto's en past al vele jaren zijn bedrijfsvoering aan op de wensen van de in zijn ogen 'mooiste vogel die er bestaat'. Terecht noemt hij zichzelf 'gruttoboer' in plaats van veeboer. Elk voorjaar kijkt Murk uit naar de terugkeer van zijn grutto's. Om anderen mee te laten genieten van de langbenige weidevogel bouwde hij vogelkijk- en fotohutten, waarin hij op jaarbasis honderden gasten ontvangt. Op zijn eigen wijze zorgt hij voor vergroting van het draagvlak voor de grutto en andere weidevogels.

De vrijgezelle boer maakte zich grote zorgen over de toekomst van de grutto's op zijn land, als hij om wat voor reden ook gedwongen zou worden te stoppen met boeren. Hij vond een bondgenoot in de stichting Agrarisch Natuurfonds Fryslân (ANF) met wie hij een samenwerkingsovereenkomst aanging.

Inmiddels zijn de weidevogelgronden overgedragen aan ANF, die zich verplicht heeft tot voortzetting van het boerenbedrijf à la Murk tot in lengte van jaren. Daarmee is de toekomst van de grutto in Gruttoland, zoals het gebied inmiddels is gedoopt, verzekerd.

Dit boek gaat over het ontstaan van Gruttoland en het erfgoed van Murk Nijdam. We zouden Gruttoland te kort doen als het alleen maar over de grutto zou gaan. Daarom krijgt ook een selectie van de 132 in Gruttoland waargenomen vogelsoorten hier aandacht. Net als de grutto stuk voor stuk vogels met filmsterallure.

Hans Peeters
auteur

5. Handen uit de mouwen

Ook toen Murk na de lagere school naar de MAVO in Wommels ging, hielp hij op zijn vrije middagen en weekends op de boerderij. Na het behalen van zijn diploma ging hij naar de Middelbare Landbouwschool. Elke dag fietste hij heen en weer naar Sneek, totdat hij op zijn achttiende al snel zijn rijbewijs haalde. Vanaf dat moment mocht hij de auto van zijn vader meenemen naar school.

Tractor in plaats van paard

Dat leek op verwennerij, maar niets is minder waar. Doordat Murk met de auto naar school mocht, kon hij eerst 's morgens de koeien melken. Ook in de namiddag was hij dan weer op tijd thuis om de tweede melkronde te doen. De jonge maar sterke Murk was niet te beroerd om de handen uit de mouwen te

steken. Naast het melken gaf hij de koeien voer en maakte de stallen schoon. Verder hielp hij als de schapen moesten lammeren en bij het scheren. Met veel plezier reed hij op de tractor rond om mest uit te rijden, te maaien en te hooien. Murk: "Mijn vader had niet veel met tractoren, hij was een echte paardenman en had soms wel twintig paarden en rijpony's. Bij mij was het net andersom, met een tractor kun je meer dan met een paard. We hadden een Massey Ferguson van 35 pk, maar ik reed vooral op een BMC van 18 pk."

Touwtrekken

Het leven van de adolescente Murk bestond natuurlijk niet alleen uit studeren en werken. In het weekend was er tijd voor vermaak. Met vrienden ging hij op zaterdagavond

naar optredens van muziekgroepen in dorpen in de buurt, zoals Oosterend, Lollum, Jirnsum en Wommels. “Het mooiste was het touwtrekken”, herinnert Murk zich. Met pretoogjes vertelt hij: “Met een clubje van vijf, later zes jonge mannen deden we mee aan touwtrekwedstrijden. Dat was meestal op vrijdagavond tijdens toernooien en dorpsfeesten. Vaak namen er wel tien ploegen aan deel en met Wommels-1 wonnen we meerdere keren de beker. Na de wedstrijd werd er tot diep in de nacht gefeest. Je moest zorgen dat je op gewicht bleef, dus werd er goed gedronken.”

Touwtrekken is in Fryslân en andere delen van het land nog steeds populair en de Nederlandse Touwtrek Bond organiseert nog steeds toernooien.

Boeren met weidevogels

In de jaren 70 en 80 van de vorige eeuw had vader Nijdam 30 koeien en 100 tot 200 schapen, plus zijn paardenhandel. Hij pachtte 40 ha grond en was zoals eerder vermeld geen voorstander van het gebruik van kunstmest. Eén keer ging hij overstag. Dat was in de warme en droge zomer van 1976. Door het extreme weer was er te weinig gras voor de koeien. Aan het eind van de zomer strooide hij toen kunstmest om voor de winter voldoende voer te hebben.

Het boerenlandschap kenmerkte zich in die tijd nog steeds door kruidenrijke graslanden doorsneden door greppels. Elke boer had op zijn grond slechte stukken, die voortdurend erg nat en modderig waren. Daar profiteerden de weidevogels van.

Overal broedden grutto's, kieviten, tureluurs en kemphanen verspreid over de percelen, simpelweg omdat het overal goed toeven voor ze was. Men vond dat destijds heel normaal. In de weilanden van Nijdam vraten de schapen in het voorjaar alles kort. Nadat ze in mei verplaatst werden, vormde het kale grasland een perfect broedbiotoop voor de kievit. Ze draaiden er hun nestkuiltjes in de bodem en legden hun eieren. Murk:

“We maaiden om de nesten heen om maar zoveel mogelijk kieviten te hebben. Er is door werkzaamheden bij ons bijna nooit een legsel verloren gegaan.”

Vogelwacht Wommels

Halverwege de jaren zeventig van de vorige eeuw telde het reservaat van Vogelwacht Wommels nog nauwelijks weidevogels. Men wilde graag een nieuw weidevogelreservaat

We maaiden om de nesten heen om maar zoveel mogelijk kieviten te hebben (foto Willem de Wolf)

Wat is er mooier dan vanaf je tractor genieten van de weidevogels (foto Bennie van der Weide)

en het oog viel op het land van boer Nijdam aan de Slachte. Tjeerd Nijdam voelde daar niet voor, maar ging wel akkoord dat zijn land een telgebied zou worden. Sindsdien werden elk jaar op Koninginnedag (vanaf 2014 op Koningsdag - 27 april) de vogels geïnventariseerd.

Vanaf 1969 kwam bij de BFWW de nazorg en het bijhouden van de telgegevens langzaam op gang.

Tegelijkertijd werd er in Fryslân nog steeds elk voorjaar naarstig gezocht naar kievitseieren. Voor Murk en zijn vader bleef dit een gezonde tak van sport. Zo vond Murk op 25 maart 1979 en op 22 maart 2016 het eerste kievitseizoen van de Vogelwacht Wommels.

In 1978 werd Murk uitgenodigd toe te treden tot het bestuur van de Vogelwacht Wommels. Zelf doet hij daar redelijk laconiek over. "Voorschrift was dat er een boer in het bestuur zitting moest hebben. Het was zijn taak om als een soort ervaringsdeskundige het boerenbelang te vertegenwoordigen." Tot 1993 bleef hij trouw bestuurslid.

Boer Murk

In mei 1987 neemt de dan 27-jarige vrijgezelle Murk de boerderij over van zijn vader. Heit is dan 65 jaar en besluit het rustiger aan te gaan doen. Vader en moeder blijven wel op de boerderij wonen, maar Murk is vanaf dat moment boer en pachter van weilanden en opstal. De kersverse boer wil doorgroeien en ontwikkelen en heeft plannen voor de toekomst.

Murk was altijd al gek van tractoren én weidevogels (foto Aalzen Booi)

9. Agrarisch natuurbeheer

De provincie Fryslân besloot om boeren te stimuleren meer rekening te houden met het welzijn van weidevogels. De bedrijfsvoering van het boerenbedrijf diende aangepast te worden, zodat de achteruitgang van weidevogels gestopt zou worden. In 1992 startte de Provincie met het verlenen van subsidies voor weidevogelvriendelijker beheer; slechts enkele jaren nadat agrariërs financieel gepusht werden om intensiever te gaan boeren.

Vliegende hectares

De Provincie besloot om de omgeving van Wommels en Sloten uit te roepen tot proefgebied. Dit kwam Murk goed van pas. Boeren mochten maximaal 10 ha inbrengen voor agrarisch natuurbeheer. Dit werden heel toepasselijk 'de vliegende hectares' genoemd. Op deze percelen werd de hoeveelheid kunstmest terugschroefd en mocht pas

vanaf 15 juni gemaaid worden, zodat jonge weidevogels meer kans hadden om uit te komen en te overleven.

Murk hierover: "De Provincie deed niet moeilijk. Je hoefde geen cijfers te overleggen of aan te tonen dat er daadwerkelijk vogels broedden. Johannes van Sinderen van de Provincie kwam elk jaar langs om te bepalen welke percelen voldeden aan de eisen en vervolgens ging men over tot vergoeding. Die vergoeding bedroeg destijds 1500 gulden per ha per jaar. Ook ging men over tot het verstrekken van subsidie voor het uitrijden van ruige stalmest. Iets wat ik toch al deed", gniffelt Murk. "Dus dat was mooi meegenomen. Maar", relativeert hij onmiddellijk, "ook zonder die subsidies was ik zeker extensief gaan boeren."

In de grupstal wordt de ruige mest van urine gescheiden

In 2005 richtte Murk de eerste plasdras in (foto Aalzen Booi)

De nieuwe - of eigenlijk oude - wijze van aanpak wierp zijn vruchten af en agrarisch natuurbeheer was een feit. Ook op het land van Murk liepen de aantallen grutto's op. In de jaren 1993 tot en met 1997 broedden er variërend 11 tot 17 paren.

Aankoop van de boerderij

Opvallend zijn de jaren 1998 en 1999 met respectievelijk slechts zeven en vier gruttobroedsels. Hoe valt dit te verklaren? Murk: "Dit waren extreem droge voorjaren en zomers. Grutto's konden amper met hun snavel in de grond en er was dus nauwelijks voedsel voor ze te vinden. De vrouwtjes hadden simpelweg onvoldoende te eten om ook nog eens eieren te kunnen leggen."

In 1999 besloot Murk om de boerderij aan de Slachte te kopen. Van pachter werd hij eigenaar van de boerderij met 1 ha grond. De overige percelen bleef hij pachten, maar kocht hij in de loop der jaren beetje bij beetje op totdat hij zich in 2007 eigenaar mocht noemen van de boerderij met 44 ha grond. Ondertussen ging hij elk jaar door met het uitgesteld maaien, uitrijden van ruige stalmest en het beschermen van de weidevogellegfels. Samen met leden van de vogelwacht werden broedparen geteld en nesten geïventariseerd. Bij nesten die na 15 juni aanwezig waren, werd een markeerstok geplaatst, zodat Murk er met een ruime bocht omheen kon maaien. Dat betrof vooral de krakeenden, die later in het voorjaar broeden.

De plasdras was meteen een succes voor onder andere kemphanen (foto Servan Ott)

Plasdras direct een groot succes

Murk wist dat grutto's plassen nodig hadden om te kunnen foerageren en geschikte extensief beheerde weilanden in de nabijheid om te kunnen broeden. Ook in latere jaren tot 2005 bleken er in droge broedseizoenen, zoals 2003 en 2004, flink minder grutto's tot broeden te komen. "Bij droogte vertrokken de grutto's en zochten nattere plekken op, waar ze meer en gemakkelijker voedsel konden vinden", aldus Murk.

Dit zette hem aan het denken. Voor Murk was het duidelijk dat hij het anders aan moest pakken, wilde hij grutto's op zijn land behouden.

In 2005 besloot hij aan de westkant van zijn land een plasdras in te richten, het latere Lyts Brewaer. Met een graafmachine ging hij aan de slag en groef ruim een halve hectare grond af. Voorwaarde was dat 60% van het oppervlak uit water moest bestaan. "De gedachte van een plasdras is, dat de vogels met de poten in het water het voedsel uit de modder kunnen halen. Grutto's hebben lange poten en snavels maar bij Kieviten is dat een stuk minder. Daarom hanteer ik een waterpeil van slechts twee à vijf centimeter, zodat ook kleinere steltlopers hier hun kostje kunnen vinden."

De grond werd in 2005 afgegraven en in

2006 stond er voor het eerst water in. “Dat was direct een groot succes”, klinkt Murk enthousiast. “Als door een magneet werden de vogels aangetrokken tot het water. Vanaf het erf zag ik hoe honderden vogels ’s avonds neerstreken om er te overnachten. Het water zag zwart van de grutto’s, wulpen en kemphanen. Het was een fantastisch gezicht. Het aantal gruttonesten liep dat eerste jaar gelijk op naar 19, dat stemde hoopvol. Als klap op de vuurpijl broedde er datzelfde jaar een kemphen in het weiland, amper dertig meter vanaf de plas. Ze had twee eieren, waarvan er uiteindelijk een is uitgekomen. Dat was uniek en ik kon mijn geluk niet op.”

Het succes van de plasdras was een feit en smaakte naar meer. Murk wilde meer grutto’s, meer weidevogels en dus meer plasdras.

In 2006 en 2010 broedde er een kemphen in Gruttoland (foto Lucie Schmalz)

14. Grande grutto

Onze Nationale Vogel is het uithangbord voor Gruttoland. Hoe kan het anders? Voor Murk is de grutto of de skries niet weg te denken aan de Slachte. Vanaf zijn geboorte maken grutto's deel uit van zijn leven en als het aan hem ligt, zal dat ook altijd zo blijven.

Verschillende eieren

“Voor mij is de grutto altijd een hele gewone vogel geweest”, vertelt Murk. “Maar jammer genoeg, is hij tegenwoordig niet meer zo gewoon.”

Als jochie van vijf ging hij al met zijn vader het veld in om nesten te zoeken van kieviten, grutto's en kemphanen. Een normale zaak in die tijd. Kleine Murk kreeg de liefde voor de vogels met de paplepel ingegeven en wist - zo klein hij was - de verschillende eieren van elkaar te onderscheiden. “Van alle vogels vond ik de grutto wel het allermooist”, blikt Murk terug. “Misschien omdat ze minder schuw waren en je er dichterbij kon komen.”

Geen dag zonder grutto's

De wetenschappelijke naam voor 'grutto' is *Limosa limosa*, dit betekent 'moddervogel'. Grutto's houden van modder, waar ze met hun lange snavel in kunnen prikken om larven en wormen te zoeken.

Murk: “Een grutto kan aan het gras zien of hij met snelgroeiend raaisgras te maken heeft. Daar blijft hij ver van weg. Hij verkiest het langzamer groeiende gras met kruiden. Slaagt het broedsel, dan is de kans groot dat hij volgend jaar naar die plaats terugkeert.”

Murk kan geen dag zonder grutto's en gelukkig hoeft dat tegenwoordig ook niet. “Wanneer de grutto's hier vertrokken zijn, kijk ik dagelijks op de website globalflywaynetwork.org waar de in Wommels gezenderde grutto's uithangen.

In het voorjaar weet ik dus al dagen van tevoren dat ze eraan komen. Over grutto's valt zoveel te vertellen, je zou er een boek over kunnen schrijven”, lacht hij.

Gruttopaspoort

Wetenschappelijke naam: *Limosa limosa*

Friese naam: skries

Herkenning: grijsbruine steltloper met lange poten en lange rechte snavel; kleiner dan wulp; in broedseizoen oranjebruin, ♂ en ♀ gelijk, ♂ in broedseizoen intenser van kleur

Lengte: 40 - 44 cm (incl. snavel 8 - 11 cm)

Spanwijdte: 70 - 82 cm

Geluid: in broedtijd luidruchtig; ook baltsvluchten; zang herhaald *grwieto-grwieto-grwieto*

Voedsel: zomers larven, wormen en slakjes; winter rijstkorrels; foerageert ook in dieper water; kuikens insecten als vliegen muggen

Gedrag: buiten broedtijd in groepen; tijdens broedseizoen ook kolonievorming; in baltstijd jaagt ♂ achter ♀ aan

Leefgebied: vochtige kruidenrijke weilanden, plasdrasgebieden

Nest: ondiepe kuil, bekleed met droge grashalmen

Aantal eieren: 4; 1 legsel per jaar

Broedduur: 25 dagen

Vliegvlug: nestvlieders; kunnen na 25 - 30 dagen vliegen

Trek: overwinteren ten zuiden van Sahara in o.a. Senegal en Guinee-Bissau; onderweg tussenstops in Spanje en Portugal

Voorkomen: broedparen 25.000 - 27.000; 80% binnen Europese Unie broedt in Nederland

Gruttoland: broedvogel 66 tot 132 paren

Gruttobeheer is erop gericht om zoveel mogelijk kuikens te laten overleven (foto Willem de Wolf)

22. Kussende kluten

Na de paring nemen kluten afscheid van elkaar door even met de snavels tegen elkaar te aaien. De bezegeling van een kortstondig liefdesmoment.

Liefdesritueel

Vanuit een van de hutten van Gruttoland zien we hoe twee kluten een beetje om elkaar heen scharrelen. Ze maaien met de sabelachtige snavels door het water, op zoek naar muggenlarven en wormen. Plotseling neemt het vrouwtje een horizontale pose aan met buik en snavel net boven water. Het mannetje draait in steeds kleinere rondjes om haar heen en spat dan met zijn snavel links en rechts water over haar heen. Dat is het moment dat hij haar bestijgt en zich met wapperende vleugels in evenwicht houdt op haar rug. Het moment suprême duurt slechts enkele seconden. Als hij van haar afstapt, lopen de vogels zij aan zij enkele

meters gelijk op. Tegelijkertijd wrijven ze de snavels tegen elkaar, alsof ze met een innige afscheidskus uit elkaar gaan. Een klutenkus is een van de mooiste momenten waar je als vogelliefhebber getuige van kunt zijn.

Kluten in Gruttoland

Boer Murk over de kluten in Gruttoland: "In 2005 hebben we de eerste plas gegraven met een primitief fotohutje erbij; een jaar later ging er water in. Het duurde nog een jaar (2007) voordat de eerste kluten verschenen. Het jaar daarop broedden er vier paar, die tien kuikens grootbrachten. De kuikens werden geringd door J.T. Hendriksma en in de jaren daarna heeft ook een aantal van die kuikens hier weer gebroed. Sindsdien broeden ze elk jaar op Gruttoland in wisselende aantallen. 2019 was een topjaar met 28 paar, maar 2022 stijgt daar met 32 nesten ver boven uit!"

Klutenpaspoort

Wetenschappelijke naam:	<i>Recurvirostra avosetta</i>	Friese naam:	klút
Herkenning:	witte vogel met zwarte hals, kop en vleugelranden, lange lichtblauwe poten, opvallende omhoog gebogen snavel		
Lengte:	42 - 45 cm incl. snavel van 8 cm	Spanwijdte:	77 - 80 cm
Geluid:	melodius <i>kluut kluut</i>		
Voedsel:	in Gruttoland hoofdzakelijk muggenlarven; in het algemeen insecten, kreeftachtigen en wormen die ze al maaiend met hun snavel in het water vangen		
Gedrag:	zijn erg territoriaal en agressief naar andere soorten		
Leefgebied:	broedt langs zoet en brak, ondiep water, vaak op eilandjes met weinig vegetatie; wad- en kustvogel		
Nest:	kuiltje in de grond van plantaardig materiaal en schelpjes		
Aantal eieren:	4 stuks		
Broedduur:	23 - 25 dagen		
Nestvlinders:	jongen volgen meteen na uitkomen de ouders en foerageren zelfstandig		
Vliegvlug:	kunnen na 35 - 42 dagen vliegen		
Trek:	trekken in najaar in groepen naar Zuidwest-Europa en West-Afrika		
Voorkomen:	broedparen 4.750 - 5.300; winteraantallen 3.600 - 8.000		
Gruttoland:	broedt vanaf 2008, aantal varieert van 2 (2012) tot 32 (2022)		

De veel besproken klutenkus

Bij slecht weer schuilen de klutenkuikens onder moeder (foto Bennie van der Weide)